

Akademik Sosyal Arařtırmalar Dergisi
The Journal of Academic Social Science
Yıl: 1, Sayı: 1, Aralık 2013, s. 132-148

Necla DAĞ¹

**İKTİDAR MÜCADELELERİ VE İNSAN HAYATINA
MÜDAHALELERİ BAKIMINDAN İKİ BAŞKAN KARAKTERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

ÖZET

Ütopyalar dünya edebiyatında önemli yer tutar ve memnun olunmayan dünyadan kaçıp kurtulma düşüncesinin ürünleridir. Yeryüzü cennetleri olarak adlandırılan ütopyalar, tersi durumun söz konusu olduğu yerlerde yeryüzü cehennemleri, distopya ya da anti-ütopya şeklinde adlandırılırlar.

Ütopyalar söz konusu olduğunda göz ardı edilemeyecek bir kavram olan ada hemen hemen bütün ütöpik eserlerde dikkat çeker. Bu çalışmamızda inceleyeceğimiz Zülfü Livaneli'nin Son Ada adlı eserinde de yerleşim yeri olarak ada tercih edilmiştir. Ütopyadan distopyaya doğru değişen adadaki yaşam zamanla çekilmez duruma gelir ve insanın doğaya yaptığı müdahalenin sonucu, yaşam alanı olan son mekânlarıda yok edilmiş olur.

Son Ada romanı ile karşılaştıracığımız Sevinç Çokum'un Çok Yapraklı İlişkiler kitabı, bir ütopya özelliği taşımamakla beraber bilinmez bir zamanda geçen olayları anlattığı için bazı kahramanlar ve olaylar ütöpik unsurlar taşımaktadırlar. Her iki romanda da sıklıkla vurgulanan fikir, insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliği olan düşünce özgürlüğünün yok edilemeyeceğidir.

Anahtar kelimeler: ütopya, ada, müdahale.

**THE COMPARISON OF TWO PRESIDENT CHARACTERS IN TERMS OF
THEIR INTERVENTION IN HUMAN LIFE AND STRUGGLES FOR POWER**

SUMMARY

Utopias take an important place in world literature and they are products of thoughts of escaping from the undesired world. Utopias named as earth paradises are named as earth hells, distopia or anti-utopia where the opposite situation is in question.

Island, a term that cannot be overlooked when utopias are the subject, attracts attention in all but utopic works. In Zulfu Livaneli's so-called work Son Ada we will search in this study, island is also choosen as settlement. The life on island which changes from utopia to distopia becomes unsufferable in time and the last places of settlement are exterminated as a result of man's intervention in nature.

Although Sevinc Cokum's book Cok Yapraklı İlişkiler that we will compare with Son Ada novel carries an utopic feature; as it narrates events taking part in an unknown

¹ Arş. Gör., Adıyaman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, necladag02@gmail.com

**İKTİDAR MÜCADELELERİ VE İNSAN HAYATINA MÜDAHALELERİ BAKIMINDAN
İKİ BAŞKAN KARAKTERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

time, some characters and events carry utopic elements. The idea frequently stressed in both novels is that thought freedom which is the most important feature separating man from the other creatures cannot be eradicated.

Key words: utopia, island intervention.

GİRİŞ

Ütopya kavramının ilk olarak ortaya çıkışı ve kullanımı ile ilgili birçok görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden bazıları More'un kullanımını öne çıkarırken bazıları ise ütopya ile mitoloji arasındaki bağlantıya dikkat çekmektedir. "Thomas More, *ütopya* terimini Yunanca yer anlamına gelen *topos* kelimesinin önüne iyi anlamına gelen *eu* ve yok anlamına gelen *ou* takılarını birlikte çağrıştıran bir hece getirerek aynı anda *iyi yer* ve *yok yer*, yani *olmayan yer* anlamını taşıyan bir tür cinaslı söyleyişe yönelmiştir." (Bezel, 2000: 8) Farklı dillere ses değişiklikleri ile geçen ütopya kelimesi, More'un kullandığı şekliyle Türkçede kullanılmamıştır. Ütopya kelimesi ile adlandırılmasa da yapı olarak ütopyalara benzeyen eserler çok eski tarihlerden itibaren görülmektedir. Bu tür eserlerde dini yapıdan kaynaklanan cennet tasavvurları ile bütünleşen yeni bir dünya kurma ve orada özlenen yaşamı sürdürme isteği açığa çıkar.

Ütopya bir cennet mekân tasviri olarak görülse de bazen orada yaşayan insanlar için seçeneksiz bir yaşam sundukları için ters ütopyaya dönüşebilirler. Eşit, ideal bir toplum için olumsuz durumlara bir alternatif olarak ütopya sunulur. Ancak eşitlik ve mutlu toplum söylemleri adı altında alınan katı kararlar ve kesin uygulamalar bireyleri mutsuzluğa sürükleyebileceğinden ütopyanın olduğu yerde bir kırılma noktası oluşur, ters ütopyanın ortaya çıktığı yer burasıdır. İnsan mutluluğu ve özgürlüğünün kıyaslandığı durumlarda genellikle mutluluğun tercih edildiği görülmektedir. Bu durumlarda ise insanları zorda bırakan, onların yaşamını alt üst eden bir düzen ortaya çıkar. "Mevcut yapıya uygun davranıp hayatı devam ettirmek ya da düzenin karşısında durmak bu yaşamda bireyin karşısına çıkacak yol ayrımlarından biridir. Bu evrede ya kendinizle ya da karşıdakilerle çatışma yaşamak zorundasınızdır." (Bayrak, 2013: 29) Kuralları uygulayan kesim, artık toplum mutluluğu adına her türlü kararı alıp uygulamaya kendini yetkili görünce bireysel değerler ve insan özgürlükleri noktasında bazı problemler gündeme gelir. Distopya denilen düzen bu anlayışın ortaya çıkardığı bir kargaşa ortamıdır. Bu durumda ütopya yazarı olumlu bir tavırla kendi dünyasının güzelliklerini aktarmaya çalışırken distopya yazarı kendi cennetlerini kurmak isteyenlerin başka yaşamları nasıl cehenneme çevirdiklerini anlatmaya çalışır. Böylece ütopya olumsuz koşullara bir alternatif durumda iken ters ütopya, belli başlı dayatmalar ve uygulamalara karşı bir uyarı niteliğindedir.

Ütopyanın söz konusu olduğu yerde en çok dikkat çeken unsur, gözetlenme ve iktidar ilişkileridir. Tarihte çeşitli iktidarlardan sonra Fransız İhtilali özgürlük, adalet, eşitlik gibi fikirleri yayarak tek kişinin hâkimiyetine dayanan iktidarlara son vermiştir. Kendilerini değiştirmeye başlayan iktidarlar bir yandan da toplumları idare ederken aynı zamanda kontrol altında tutmak için çeşitli mekanizmalar geliştirilmeye çalışılmıştır. "18.yüzyılda kendi halklarını kontrol altına alabilmek adına, otoriter kontrol sistemleri oluşturmaya çalışıyorlardı. İşte tam bu dönemde yepyeni bir yapı tipi ortaya çıktı. 1785 yılında Samuel Bentham'dan bir

yapı tasarlanması istenir. Samuel Bentham bir mimardır ve kardeşi Jeremy Bentham ile ortak bir çalışma içerisine girer.” (Özdel, 2012: 23) Bentham’ın yapısının merkezinde geniş kitleleri kontrol altına alma vardır. Jeremy Bentham, bu yapıların gözetleme üzerine inşa edildiğini belirtirken gözetlemenin gizli bir şekilde yapılmasının önemine sıkça değinir. “Görünmeden gözetleme” ilkesinin bu planda kullanılmasındaki temel sebep, gözetleyici orada olmasa ve hatta orada olup gözetlemiyor olsa dahi, kişiye gözetlendiği hissini empoze edilerek kendini sürekli olarak var olan otoritenin istediği şekilde kontrol etmesidir. Bu şekilde iktidar istediği otoriteyi sürekli kılar.” (Özdel, 2012: 24) Çalışmamıza konu olan iki romanda “görünmeden gözetleme” ilkesinin insan psikolojisi üzerindeki olumsuz etkilerini gözler önüne sermektedir. İktidar olanların otoritelerini nasıl sağlama aldıkları örneklerle açıklanmaktadır. İnsanlara onların sürekli gözetlendiği hissini enjekte ederek huzursuzluk ve tedirginlik ortamı yaratmak iktidar sahipleri için bir anlamda zevk haline gelmiştir.

İnceleyeceğimiz Son Ada romanında da yöneticiler insan mutluluğu için çabaladıkları savı ile bazı uygulamaları dayatırlar ve giderek bozulan huzur ortamı insanların mutluluğunun aksine mutsuzluğuna sebep olur. Zülfü Livaneli, Son Ada romanında yakın tarihimizde şahit olduğumuz bazı olayları alegorik bir anlatımla aktarırken topluma ve doğaya yapılan müdahalelerin sonuçlarını düşsel bir anlatımla dile getirmektedir. Son Ada romanında yazar, politik gücün toplum üzerindeki etkisini ortaya koyarken kurduğu anti-ütopya ile yeryüzü cennetinin nasıl bir cehenneme dönüştüğünü adeta bir film izletircesine okuyucusunu etkisi altına alır. Ütopik unsurlarla süslenen romanda politika ve teknolojinin müdahalesiyle robotlaşan ve aynılan toplum üyelerinin psikolojileri canlı bir şekilde çizilir. Özgürlük ve demokrasi söylemleri altında yalnızlaştırılan ve toplumdaki bireylerin kâbusa dönen yaşamları bu romanın en dikkat çekici yönüdür.

Kitaptaki alegorik unsurlar aslında kitabın adıyla başlıyor diyebiliriz. Dokunulmamış, gizli kalmış güzellikleri ve zenginlikleri ile adalar, ütopya ve distopyalar için önemli mekânlardır. Livaneli’nin de kitabını Son Ada olarak adlandırması romandaki ütopik unsurlarla bağlantı kurulması açısından önemlidir. Çünkü roman isminden konusuna kadar bize anti-ütopik ve alegorik bir dünyanın kapılarını aralar. Gelişme ve değişmelerle beraber aynılan, bayağılaşan, insanlara bir hapisane izlenimi veren dünyadan apayrı bir yer olan ada; insanların kaçıp sığındıkları, savaş ve yıkımların olmadığı bir cenneti temsil etmektedir. Anlatıcı, bu adayı betimlerken tüm güzellikleri hakkıyla anlatma kudretinden yoksun olduğunu sık sık belirtir:

“Böyle bir cennet nasıl anlatılır, hatta anlatma girişiminde bulunma cesareti nasıl gösterilir, bilemiyorum. Şimdi size bu küçük adanın çam ormanlarından, doğal bir akvaryum gibi olan masmavi ve saydam denizinden, rengârenk balıkların seyredildiği güzel koylarından, beyaz hayaletler gibi sürekli uçan martularımızdan söz etsem, biliyorum ki gözünüzde turistik bir kartpostal manzarası canlandırmaktan daha fazla bir iş yapmış olmayacağım.”(SA, s.11)

Ada göstergesinin kullanılmasının bir başka nedeni ise dört tarafı denizlerle çevrili herhangi bir karaya bağlı olmamasıdır. Yani fiziki bir bağlılık söz konusu olmadığı gibi kurallar, yönetim ve müdahale de söz konusu değildir. Yazarlar, adanın kendilerine sağlayacağı anlatım imkânlarından sonuna kadar faydalanmak isterler. Akşit Göktürk ada ve yazarın bu anlatım tercihini şu şekilde açıklar: “Yaratıcı bir yazar ise ada diye tanımlanan yer biçiminin

doğal yapısında bulunan birtakım özelliklere, bu özelliklerin kendisine sağlayacağı anlatım olanaklarına ilgi duyar. Bu özelliklerin temelinde, bütün adaların paylaştığı, dışardan ayrılmışlık, kendiyile sınırlanmışlık gerçeği vardır. Her ada, bir bakıma bütünden ayrılmış, dünyayı ya da ana-karayı uzağında, dışında bırakmıştır. Adada yaşayan bir kimse için, dört bir yanını çepeçevre kuşatan denizlerin ötesindeki dünya dışarıdır.” (Göktürk, 1997: 12) Livaneli, adanın kendisine sunmuş olduğu bütün imkânlardan faydalanarak eserini istediği gibi şekillendirme gücünü göstermiştir. Son Ada şeklindeki adlandırma da “kirlenen dünyanın temiz kalan son kalesi”ne dikkatleri yöneltme isteğinden kaynaklanır. Gerçek ve acımasız dünyayı uzaklarda bırakıp asıl kimliklerinden arınmak isteyen insanların kurduğu kırk evden oluşan bir dünyadır bu ada. Yazarın deyimiyle “giderek deliren bir dünya”dan uzakta olan ada; “son sığınak, son insani köşe”dir. Adada yaşayanlar için Son Ada, dış dünyadan bir kurtuluş aynı zamanda dışarı-içeri ilişkisini açıkça belirleyen son duraktır.

“Aslına bakarsanız biz o zamanlar bunların anlatılmasını da istemiyor ve adamızı bir sır gibi gizliyorduk. Çünkü giderek deliren dünyamızda böyle bir yerin varlığının bilinmesi pek işimize gelmiyordu... Onca yaralanmadan, hayal kırıklığından ve derin acıdan sonra adada edindiğimiz yeni dostları o kadar yürekte seviyordum ki buraya Son Ada adını takmıştım. Evet evet; son ada, son sığınak, son insani köşeydi burası.”(SA, s.12)

Dinlerde ve bazı inanç sistemlerinde karşımıza cennet tasvirleri çıkar. Bu dünyadan memnun olmayan, haksızlığa uğradıklarını düşünen bireyler cennet veya öte dünya fikri ile rahatlamaya çalışırlar. Böylece elde edemediklerinin yarattığı boşluğu kurdukları hayali dünya ile tatmin etme yoluna giderler. Yazar da ada ile ilgili görüşlerini dile getirirken bu inanç sistemlerindeki görüşlerden faydalanır. Ada, genellikle dışa kapalı ve yabancıların girmeye cesaret gösteremeyeceği bir yapıda olur. Girişler sadece bir limandan sağlandığından tehlike olması durumunda bu durum açıkça görülür. Livaneli’nin Son Ada’sı da dış dünyaya karşı kapalı ve korunaklı bir bölgede olduğundan adaya girişler doğal bir liman yoluyla sağlanmaktadır. Buradaki amaç dışa kapalılık özelliğinden faydalanılarak adada ideal bir toplum oluşturmak ve o toplumu bozulmaktan korumaktır. Başkan isimli kişinin adaya taşınmasından önce sadece ihtiyaçları karşılamak için arada bir kullanılan liman, daha sonraki dönemlerde Başkan’ın adamlarınca sık sık giriş çıkış yapılan bir alana dönüşür.

Sevinç Çokum, öykü ile başladığı yazma serüvenine romanı da katarak ilerler. Romanlarında sosyal, tarihsel ve siyasal olaylara yer veren yazarın çizgisi, son yıllarda birey ve iç dünyaya yönelmiştir. Ruhsal çözümlenmeler, uyumsuzluk problemleri, bireysel çatışmalar, var olma mücadelesi ve yabancılaşma yazarın üzerinde durduğu konulardır. “Sevinç Çokum, ilk romanı Zor’dan itibaren tarihin ve kültürün oluşturduğu bütünlüğü, romanlarına esas malzeme olarak almıştır. İlk dört romanı ferdin arka planda olduğu, kültürün toplumsal boyutunun ön plana çıktığı eserleridir. *Karanlığa Direnen Yıldız* romanından sonra, yazarın ferdi meseleleri romanına esas aldığı görülür. Son romanları önceki romanlarından tamamen farklı, hatta yer yer postmodern açılımlara imkân sağlayan özelliktedir.” (Coşkun, 2009: 282) Yazarın ilk romanları ile son romanı arasında ciddi farklılıklar göze çarpar. Toplumsal boyuttan öte bireyselliğin yeğlendiği bu romanlarda postmodern unsurların yanı sıra ütopyik unsurlar da dikkat çekicidir. Son romanı Çok Yapraklı İlişkiler romanında günümüzle bağlantılı olarak teknolojinin ve

iktidarların insan hayatında yaptıkları tahribata dikkat çekerken aynı zamanda diğer romanlarından tamamen farklı olan bir kurgu ile yepyeni bir anlatım tarzını benimser. Çokum “Yeni roman çok belirsiz bir zamanda geçiyor. Belki bir yerden bir ipucu yakalarsa insanlar belki çözebilir zamanı. Tabi yine İstanbul var ama hep İstanbul’u yazmak istemiyorum. Farklı bir mekân seçmek istiyorum. Büyük Çekmece, Beylikdüzü, Çatalca gibi yerler çok yazılmadı. Buraları çok iyi biliyorum. Mekân olarak olaylar buralarda geçiyor. Biraz kurgu var. Gerçekmiş gibi görünen ancak gerçekte de olmayan şeyler var içinde. Mesela bir hastalık var, gerçekte böyle bir hastalık yok. Ama niye olmasın diyebileceğimiz bir şey.” (Dağ, 2012: 190) diyerek romanın mekan, zaman ve şahıslar bakımından tamamen kurgusal ve ütöpik bir dünyaya kapı aralayan bir eser olduğunu açıklar.

Mekânın insan psikolojisi üzerinde önemli etkileri vardır. İnsanların duygularına yön veren, onları bazı davranışları yapmaya iten öğelerin başında mekân gelir. Mekân-birey ilişkisini Bayrak şöyle açıklar: “Mekân sadece insanı içinde barındırmakla kalmaz, fiziksel, sosyal ve psikolojik yönden de etkiler. Bu ilişki insanın mekâna ait birçok özelliğinden etkilendiğini ve mekâna ait birçok hususu da bünyesinde taşıdığını gösterir.” (Bayrak, 2013: 19) Sevinç Çokum’un son romanı Çok Yapraklı İlişkiler romanında olayları gelecek zaman kurgusu içinde aktarırken kimseyi zan altında bırakmadan ileriki süreçte var olabilecek tehlikeye karşı okuyucularını uyarmaktadır. Mekân olarak birçok ütöpik eserde kullanıldığı gibi bir ada tercih edilmemiştir; ancak ütöpik mekanlara yakın gerçek ve gerçeküstü mekânlar iç içe geçmiş durumdadır. Romanın başkahramanı Yamaç Yener’in ve halasının kendilerini en iyi hissettikleri yer şehirden uzakta olan bağ evidir. Buranın önemi, sık sık yapılan canlı tasvirler yoluyla okuyucuya iyice hissettirilir. Kalabalıklardan ve tehlikelerden uzak olan bu bağ evi kahramanların sığınağı gibidir. Bunun dışında olayların geçtiği bazı mekânlar İstanbul’daki mekânlar gibi tanıtılsa da aslında olmayan mekânlardır. Haliç’te Sarı Kule, Yeşil Kırathane, Defne Kültür Merkezi, Sonbahar Evleri diye tasvir edilen yerler hayali; ancak kahramanların çoğunlukla faaliyet gösterdikleri mekânlardır. Yeni İnsan Araştırma Merkezi ve Lebon’dan dönme Bone Pastanesi, Sırça Köşk, Bahşayış Köyü yakınlarındaki Vals Bahçesi örnekleri de romandaki birçok olaya tanıklık eden hayali mekânlar olarak karşımıza çıkar.

Bireyin kendi varlığını kabul ettirdiği ve yaşamında özel yeri olan bazı mekânlar vardır. Bunlar insanın kendini özgür hissetmesini sağladığı gibi ihtiyaçlarını rahatça giderdiği, sevdiği ile özel zamanlar geçirdiği yerlerdir. Dış dünyadan bağımsız sadece kişiye özel olan bu mekânlar bir anlamda bireyin sığınağı, kurtarıcısıdır. Roman kahramanlarından Yamaç’ın ve diğerlerinin özel mekânları vardır. Sonbahar evleri ve Vals Bahçeleri bu anlamda dikkat çekicidir. Daraldıklarında veya herhangi bir sorun yaşadıklarında kendilerini buralarda bulan kahramanlar, zamanla Başkan’ın teknolojik gücünden paylarını alırlar. Yamaç, Şelale ve Hulki ile Gülümser, her an izlendiklerini çok kısa bir süre içinde anlarlar. Fotoğraflarla belgelenen ilişkiler kahramanlara bir güç gösterisinin yanı sıra gizli bir tehdit de içermektedir. Şelale ile Yamaç’ın Vals Bahçesi’ndeki dans fotoğraflarını elinde tutan Başkan, gücünün fark edilmesini istemesine uyarılarda bulunur. Sıradan mekânlar gibi özel mekânların da Başkan’ın himayesine giriyor olması, her an gözetleniyor veya dinleniyor olma korkusu, insanları mekândan soğumaya ve sürekli tedbir almaya iter.

“Ondan sizin nefretinizin yirmi katı kadar nefret ediyorum aslında.”

**İKTİDAR MÜCADELELERİ VE İNSAN HAYATINA MÜDAHALELERİ BAKIMINDAN
İKİ BAŞKAN KARAKTERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

“Tamam Hulki. Noktayı koy! Sesimiz herhalde dinlenebilir. Tuvalette olsan bile.”(ÇYİ, 192)

Karşı ütopya şeklinde oluşturulan Son Ada’da yazar, benliklerinden koparılan bireylerin darbeci zihniyetlere yenilgisini dikkatlere sunar. Huzur içinde yaşayan kırk ailenin cennet adası Başkan’ın oraya taşınmasıyla cehenneme dönüşür. Darbeci zihniyet ile adayı ve ada halkını kendi egemenliğin altına almayı planlayan Başkan, geçmiş yaşamının verdiği politik gücü kullanır. Onun adaya gelişiyle her şey bozulur. Adadaki insanlar kadar hayvanlar ve doğa da onun acımasızlığından etkilenir. Ormanları kesip yol yapan Başkan birçok hayvan türünün yok olmasına neden olur. Ayrıca martılara açtığı savaş sonucu adadaki ekolojik denge de alt üst olur. Yazar lakaplı kişi, halkı uyarmaya çalışan bir aydındır. Başkan’ın yapmak istediklerine karşı halkı bilinçlendirmeye çalışan Yazar, Başkan için en büyük tehlikedir. Defalarca Başkan ile karşı karşıya gelir. En sonunda Yazar tutuklanır ve adadan bilinmez bir yere götürülür. Yazarın sonunu ne olduğu konusunda çeşitli söylentiler olsa da kimse tam olarak ona ne olduğunu bilemez. Lara ve anlatıcı ise tutuklanır bu sırada bakkalın kambur oğlu beklenmedik bir şekilde başkanı öldürür. Başkan’ın cenazesi adamları tarafından götürülür. Anlatıcı hapishanedeyken Lara’nın izini kaybeder. Lara da Yazar gibi ortadan kaldırılır. Ada ise martılara yani eski sahiplerine kalır.

Çok Yapraklı İlişkiler romanın olay örgüsü Son Ada romanı ile benzerlikler taşır. Güç ve teknolojiyi elinde tutan Başkan, kendini her türlü gücün üstünde görerek insanların hayatlarına müdahil olur. Düşünce özgürlüğünü sıfıra indirmeye çalışan bu zihniyet insanlara olduğu kadar doğaya da zarar verir. Önceleri halkın hizmetine açık olan ormanlık alanlarda ihlamurlar, erguvanlar, çınarlar kesilerek yerine Yeni İnsan Araştırma Merkezi kurulur. Burada deney evleri, yabancı öğretim üyelerinin kaldıkları yapılar ve araştırma merkezleri yapılır. Yok edilen ağaçlık alanda binlerce kuş ve diğer hayvan türü yok olur. Yaşama şansı bulan canlılar da bu mekândan uzaklaşırlar. İtaatkâr, hiçbir şeye itiraz etmeyen insan tipini şekillendirmek için medya, bilim ve her türlü gen değiştirme deneyi kullanılır. Başkan bütün bunları yaparken kendisini asla ihmal etmez ve kendisine bir Sırça Köşk yaptırır. Sadece Başkan, bu mekânın güzelliklerinden faydalanır. Romanda Başkan’ın doğaya yaptığı müdahale şu şekilde aktarılır:

“Canavar hızarın ağaçları biçmesiyle oralarda barınan binlerce serçe, saka, kızıl gerdan gibi kuşlar nereye sığınacaklarını bilmediklerinden, sağanak tonunda kanat sesleriyle dağınık kara bulut kümeleri halinde dolanıp duruyorlarmış.” (ÇYİ, 1)

Görüldüğü gibi sadece insan değil aynı zamanda doğa da kontrol altına alınmak istenmektedir. Doğa ile bütünleşmiş bir hayat yerine doğaya hükmeden onu elinin altında tutmaya çalışan amirane bir tutum içindeki Başkan, insan ile ilişkilerinde sergilediği tavrı doğaya karşı da acımasız bir şekilde sergiler. Şehrin ortasına kurulan haber dolapları ile halk sözde her şeyden haberdar edilmektedir. Bu arada sis ya da playa hastalığı diye bir hastalık ortaya atılmakta ve her gün yeni bir belirtisinden bahsedilmektedir. “Romanda yine fantastiğin hâkim olduğu ütopyik romanların ortak bir özelliği olan zaman mefhumunun bulanıklığını görürüz. Kanser hastalığının yerini ileri teknoloji hastalığı diye nitelendirilen, “Playa” adı verilen bir hastalık almıştır artık. Bir nevi plastik yaşam hastalığı... Geçmişte sevilen her değeri unutmakla ve tabiatın mahvedilmesiyle beliren playa hastalığı, vücutta plastiğe benzer bir

madde üretmeye başlar. Playa hastaları doğal ortama uyum sağlayamadığı için zehirli atıklarla yaşamaya başlar. Korkunç acılar çekerek ölürlür.”(Erdoğan, 2013) Bunları bilinçli yaparak kamuyu meşgul etmeyi başaran Başkan bir yandan da DDH üyelerini denetim altında tutmak için araştırmalarını sıklaştırır. Çünkü DDH(Doğaya Dönüş Hareketi) üyeleri, her projelerinde Yeni İnsan Araştırma Merkezi’ni eleştirmekten geri kalmaz. Aynı zamanda ülke sorunlarına ilgi duyan, her an itiraz edebilecek olan bu gençler, Başkan’ın planları için tehlike arz etmektedirler. Başkan’ın arkadaşı ve aynı zamanda Yeni İnsan Araştırma Merkezi’nin görevlilerinden olan Yamaç’a DDH üyeleri ile ilgili araştırmayı yapma görevi verilir. Bu Yamaç için oldukça zor bir görevdir; çünkü Yamaç’ın ilgi duyduğu Şelale de DDH’nın bir aktif bir üyesidir. Yamaç’ın, eniştesi ve halası vasıtası ile tanıştığı bu kızı ve halasını Başkan’dan koruması için dikkatli davranması gerekmektedir. Eniştesinin üniversiteden asistanı olan Şelale’yi bu hareketten uzak tutmak için ne kadar uğraşsa da başarılı olamayan Yamaç’ın söyledikleri Başkan’ın insan iradesi üzerinde yaptığı güç denemesini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. “*Seni de koyacaklar bir kafesin içine Gayret gibi. Yürü, diyecekler, yürüyeceksin. Dur diyecekler, duracaksın. O irade seni de zayıf bir noktadan yakalayacak sonunda. Şeklini çizecek senin; benim çizdiğim grafikler gibi. Al diyecek sana bir elbise, bir biçim, bir surat! İşte senin işlevin bu!*”(ÇYİ, 135) Başkan’ın gücünün ve acımasızlığının farkında olan Yamaç, bir yandan işini kaybetmekten korkarken öte yandan yakınları için endişe duymaktadır.

Her iki romanda da dikkat çeken önemli unsurlardan ikinci sırayı sayılar alır. Son Ada’da insan adlarının yerine sayılar tercih edilmiştir. Çünkü anti-ütopyalarda insanlar birey olmaktan çok standartlaştırılan sayılardan ibarettir. “Tek Devlet bünyesinde bireysellik, toplumsal birliktelik içinde eritilmiştir ve insanlar standartlaştırmanın gerçekleştirilmesi amacıyla seri numaralarıyla adlandırılmaktadır. Kişilerin görevi, kesinlikle sıradan olmaktır. Hayata matematiksel formülasyonla yaklaşım söz konusudur ve Tek Devlet’in insanları matematiksel denklemin bir parçası gibi görülmektedirler. Denklem içinde bir parçanın hatalı olması, tüm toplum formülünü de tehlikeye sokabilecek bir potansiyel olarak görülmektedir.” (Aktaran: Başaran, 2007: 88) Son Ada romanında her ev sahibine bir numara verilir. Bu sembolik sayılar kişilerin yaşamlarıyla da özdeşleşmiş gibidir. Bu durum öylesine alışılmış bir hal almıştır ki kimse bu durumu yadırgamaz. Gelenek haline gelen bu durum kırk sayısına kadar devam eder. Masal ve halk hikâyelerinde de önemli olan yedi, kırk gibi sayılar burada da dikkat çekicidir. Adaya ilk gelen zengin bir iş adamı burayı satın alır ve dostlarını da buraya davet eder. Dostlarını, adada ev yapmaları konusunda teşvik eder. Onlardan para da almaz. Adadaki evler kırka ulaşınca daha fazla ev yapılmasına izin vermez. İş adamı, adadaki güzelliklerin bozulmasını istemediğinden böyle bir önlem alır. İş adamı ölünce yerine oğlu taşınır. Adadakiler oğluna bir (1) numara diye seslenirler. “*Ona 1 numara dememiz ise adanın en önde gelen insanı, lideri ya da artık çoktan unutmuş olduğumuz sahipliğinden değil, buradaki tuhaf bir gelenekten kaynaklanıyor. Biz buradaki insanlara daha çok ev numaralarıyla sesleniriz.*”(SA, s.14)

Bir (1) sayısının bir başka özelliği de kendinden önce sıfırın gelmesidir. Sıfır, yokluğu hiçliği sembolize eder. Bir ise hiçliğin hemen arkasından gelir diğer sayılar ondan türemiş gibi bir izlenim verir. Yani birin yaratıcılık özelliği ortaya çıkar. Romanda da bir numaralı ev sahibinin dostlarını davet etmesiyle yeni evler kurulmuş ada bir yerleşim yeri haline gelmiş, yeni bir yaşam ortamı yaratılmıştır. Bu yeni yaşam alanı Başkan’ın gözünde bir denklem gibidir, her

parçanın tek tek değil bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Hatalı bir sayı yani birey denklemi çözümsüzlüğe mahkûm eder. Bu nedenle yedi numara Başkan için her zaman bir tehlike olacaktır. Çünkü 7 numara Yazar'ın oturduğu evin numarasıdır. Yazar toplumu aydınlatmaya çalışan bir aydındır. Başkan'ın en sevmediği kişidir. Akılcı ve ilginç fikirleri ile her zaman dikkatleri üstüne çekmeyi başaran Yazar, Başkan'ın istediği hiçbir şeye katılmaz. Başkan'a her zaman muhalefet olur, son ana kadar doğruları savunur. Kırk sayısı ise kararlılık, olgunluk ve sabrın işareti olarak karşımıza çıkar. Son Ada romanında da kırk kadar ev yapılmasına izin verilmesi bir bakıma ada için yeterlilik bildiren bir sayı olarak karşımıza çıkar.

Çokum, romanın ilk kısmına başlarken hayatın matematik ile olan bağına göndermede bulunmak istercesine “Sarı Kule'den Haliç'e günde altı kişi atlıyorsa bunlardan ikisi matematik yüzünden dengesini bozmuştur.” şeklinde bir cümleyle giriş yapar. Matkap lakaplı Başkan, bir Matematikçidir ve kurmak istediği dünya, insan duygu ve düşüncesinden yoksun Matematiksel bir düzendir. Kurduğu İnsan Grafikerliği bölümünde insan modelleri ve örnek yaşamlar çizilir. İnsanların tüm özellikleri bilinmekte ve genleri ile oynanarak yeni ve istenen insan tipi ortaya çıkarılmaktadır. Bu merkezde yapılan ölçümler ve deneyler sağlam bir Matematiğe dayandırılarak sonuçlandırılır. İnsanlar üzerinde uygulanacak deneyler öncelikle hayvanlar üzerinde test edilir. Algıları ile oynanan canlılar yarım yamalak bir yaşam sürmeye mahkûm edilir. Hayvanlara yapılan bu müdahalenin bir benzeri insanlar üzerinde de denir. Harponini haptı denilen ve zıpkın anlamına gelen bir ilaçla bağımlı ve düşünemeyen bireyler haline getirilen insanlar, Başkan'ın iktidarının devamı için harcanan deneklerdir. Yetenekleri, düşünceleri ve hedefleri egemen kesim tarafından yönlendirilen bu insanlar robotlaştırılmıştır. İdealleri yok edilerek matematiksel bir formüle indirgenmişlerdir. Aynılaşan ve sorgulamayan bu bireyler egemen gücün hegemonyasına hizmet edecek, böylece kontrol altında olacaklardır.

Distopyalar, geleceğin toplumunu betimlemekten çok teknolojinin kölesi haline gelen ve her anları gözetim altında tutulan insanların yaşamlarını alegorik bir anlatımla açıklar. Gözetim ve denetleme kavramlarının geçtiği metinlerde “Büyük Birader” metaforuyla karşılaşırız. “Günümüzde gözetim kapasiteleri veya gözetim araçları gibi kavramlardan bahsedilirken, genellikle “Büyük Birader” metaforuyla “Büyük Birader Seni İzliyor” sloganına göndermeler yapılmaktadır; gözetime yapılan atıflarda söz konusu metafor belli bir imayı ortaya koyar ve enformasyon teknolojilerinin sunduğu imkanlar doğrultusunda geleceğe yönelik felaket senaryolarına yer verilir. Bu açıdan distopyalar, hem gözetimin kendisi hem de gözetime maruz kalanların onu nasıl algıladığına ilişkin bazı güçlü ipuçları vermektedir.”(Başaran, 2007: 83) İncelediğimiz romanda Livaneli, “Büyük Birader” söylemine yakın bir benzetmeyle Başkan'ı niteler. Başkan için kullandığı “Büyükbaş” metaforu, Başkan'ın gelişiyile beraber artık her şeyin gözetim altında olacağı, teknolojik araçlarla insanların dinleneceği ve gizli bir gözetim altında olacaklarının göstergesidir. Böylece gelecekte ada halkını bekleyen felaket önceden sezdirilmeye çalışılır.

“Onlar ayrıldıktan sonra hemen merakla başına üşüştüğümüz bakkal, hepimizin isimlerini bildiklerini söyledi. Artık apaçık belli olmuştu ki adamıza önemli biri geliyor. Devletle ilişkili, üst düzeyden yani kendi aramızdaki deyişiyile büyükbaşlardan biri.” (SA, 20)

Teknolojinin insana sunduğu imkânlar aslında onların hayatını cehenneme çevirecek, onları hızla robotlaştırıp yalnızlığa itecektir. İnsanlar, her anlarını şüphe içinde geçirecek hayalet gibi dolanacaklar, ruh sağlıklarını da yitireceklerdir. “Büyükbaş” ayrıcalıklı olarak teknolojinin tüm nimetlerinden faydalanacak iktidarını böylece daha da güçlendirecektir. “Büyükbaş’ın” adaya gelmesiyle teknolojinin de varlığı baş göstermiştir. İnternet ve uydular sayesinde sağlanan iletişim ülkeyi dış saldırılara açık hale getirir. “*Bu arada bir şeyi de anlamış olduk: Demek ki teknenin üstünde, bizim radar sandığımız cihazlar arasında uydu telefonu da varmış.*” (SA, 129) Bulunduğu yerin tüm imkânlarını ve ayrıcalıklarını kullanarak adadakileri ve teknoloji kontrolünü elinde tutan Başkan, tüm yaşam alanlarında etkisini gösterir.

İnsanın nesneden başka bir işlev görmediği toplumlarda ilişkiler, insanları bir makina haline getirmiştir. Birçok insan bu durumun farkındadır sürekli izleniyor olma şüphesi onları çıkmaza sürüklemektedir. Egemenlerin yanında olmayanlar, sürekli ezilecek ve yanlış yapma ihtimaline karşı sürekli gözetim altında tutulacaklardır. “Foucault yazısında 20.yüzyılın kapitalist toplum sistemlerinde, artık iktidarın değişikliği gösterdiğinden söz eder. Artık tek kişilik ve yüzünü sürekli gördüğümüz bir kral iktidarı yerine, bilinmeyen stratejilerin uygulandığı göstere göstere cezalar yerine, insanların iktidarın yaptığı gözlem empoziasyonu nedeniyle kendi kendini kontrol ettiği görünmez bir iktidar vardır. İktidar biçim değiştirmiştir. İktidar artık tamamen farklı bir otorite yöntemi kullanmaktadır. İktidar artık bir kişinin iktidarı değil ‘gözün iktidarı’dır.” (Özdel, 2012: 25) Çokum, romanında teknoloji yoluyla Başkan’ın insan hayatında yaptığı tahribatları en canlı şekliyle gözler önüne serer. Başkan’ın kendisi için tehlike olarak gördüğü Profesör Koza ve onun öğrencilerinin oluşturduğu DDH grubu sürekli bir gözetim altındadır. Bu grup hakkında bilgi toplamakla birçok kişiyi görevlendiren Başkan, iktidarını tehlikede gördüğü anda trafik kazası süsü vererek Koza Bey’i ortadan kaldırır; ancak Yamaç, bunun bir kaza olmadığını farkındadır. Başkan’ı sevdiklerinden uzak tutmak için DDH üyeleri ile ilgili görevini titizlikle yapmaya koyulur. Bir yandan Başkan’a raporlar sunarken bir yandan da onların zarar görmesini engellemek için zaman kazanmaya çalışır. Şelale’nin bu durumun farkına varmaması için arkadaşı ve asistanı olan Hulki’ye – Yamaç’ın deyişiyle Arı Kuşu- bazı görevler verir. Arı Kuşu, Şelale ve Yamaç’ın halası Gülümser ile ilgili gözlemlerini bazen belgelerle bazen de telefondaki şifreli konuşmalar yoluyla Yamaç’a bildirir. Şelale’nin gözetim altında tutulup telefonlarının dinletilmek istenmesi insan hayatının her anında bir gözetim mekanizması tarafından kontrol altında tutulduğu fikrini aklına getirmektedir. Ütopyalarda dikkat çeken “Big brother seni gözetliyor” sloganına paralel olarak Çokum’un romanında da teknolojinin bu amaç için sıkça kullanıldığı görülmektedir. Çokum’un diğer romanlarında da işlediği Abukizm felsefesi burada devreye girer. Yerleşik kurallara şüphe ile bakmayı savunan bu felsefenin önemli bir öğretisi olan “Sistem, un öğütür gibi öğütür insanı. Acısızdır bu işlem; fakat özgürlük denen nazlı kuş uçup gitmiştir. Birey yoktur artık. Tek tip insan profili çıkmıştır ortaya.” (Akyüz, 2013) görüşü, teknoloji ve insan hayatının mücadelesini açıklama noktasında önemli bir ipucu oluşturur. Sistem, dev bir makina gibi insan ilişkilerini, hayatlarını ve fikirlerini yutup öğütmektedir. Düşünce özgürlüğü elinden alınan birey; özgürlüğünü yitirmiş, sıradan, tek tip insan haline dönüşmüştür. İzleniyor ve dinleniyor olma düşüncesi insanların paranoya derecesinde şüpheli olmasına neden olmuştur. Böyle bir ruh haliyle hareket eden insanlar her anlarını tedbir alarak geçirmek zorunda bırakılmışlardır.

Toplumda gözetleyicinin yarattığı dehşet ve korku, insanların bireyselleşmesine neden olmaktadır. İnsanların birbirlerine güven duymaktan çok kendilerini güvenceye almak için uğraşmaları bu bireyselleşmenin sonuçlarından biridir. “İktidarın bireyselleştirdiği insan, artık demokrasi sisteminde olduğu gibi seçen kişi değil, var olan iktidara karşı belki de bir tehdittir. Foucault, o kulenin tepesinde sürekli olarak gözetleyen iktidar imgesinin, aslında vücutsuz kulenin üzerinde yüksekte yer alan dev bir göz olduğundan söz eder; dev göz iktidarın gözüdür. Gözetlemekten vazgeçmeyen ancak ne vücudunu gördüğümüz ne de kim olduğunu bildiğimiz bir imgedir.” (Özdel, 2012: 25) Göremediğimiz ancak sürekli olarak varlığını insanlara kabul ettiren bu otoritenin çeşitli yollarla varlığını hissettirdiğini görmekteyiz. “Althusser, iktidarın görünmez olduğu fikrine katılmakla birlikte, eklediği şey iktidarın kendini görünür kılabilmek adına çeşitli elemanlar kullandığıdır. İktidar tek başına görünmez olduğunda yönetme hakkı olan topluma, yeterli şekilde fikirlerini empoze etmesinin sürekliliğini sağlayamaz. Bu nedenle iktidar kendini zaman zaman görünür hale getirir. Bu görünmeyi de ideolojik aygıtları ile yapar. Devletin ideolojik aygıtları arasında; Dinsel, Siyasal (Partiler vs.), Eğitimle ilgili, Sendikal, Aile ile ilgili, İletişimle ilgili (Basın, Radyo, TV), Hukuki ve Kültürel (Sanat, Edebiyat vb.) yer alır (Özdel, 2012: 25). İdeolojik aygıt olarak sözü edilen bu unsurların yeri gelince iktidarda kalmak isteyenlerin şaşırtıcı şekilde iyi kullandıkları her iki romanda tespit edilmiştir.

Çok Yapraklı İlişkiler romanında dinleme cihazlarının, kameraların ve ses kayıtlarının yanında başka yöntemlerle de isyan etmeye meyilli, iktidarın istekleri dışında hareket edebilecek olanlar kolayca tespit edilmektedir. Tüm özellikleri bilinen, kendisine bir biçim çizilen ve bu biçim dışında hareket ettiği anda yok edilmek istenen insanın iradesi elinden alınmış gibidir. İnsanların yeteneklerinin, algılarının ve düşüncelerin bir önemi yoktur. Belli bir grubun istekleri doğrultusunda yaşamını sürdürmek durumunda bırakılan insanların grafikleri daha önceden zaten belirlenmiştir. Buna aykırı davranmak ya da girişimde bulunmak belli bedelleri ödemeyi gerektirmektedir. İnsan Grafikerliği bölümünde grafikleri çizilen insanların hangisinin itiraz etmeye meyilli olduğu belirlenir; medya, teknoloji ve bütün maddi imkânlar kullanılarak itaatkâr bir insan şekli yaratılmaya çalışılır. Dikkatlerin Şelale üzerinde yoğunlaşmasının asıl nedeni de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Yeni İnsan Araştırma Merkezi'nin çalışmalarını, işleyişini ve faaliyetlerini sorgulayan Şelale, her an isyan ve itiraz edebilecek bir yapıdadır. Koza Bey ile birlikte katıldığı birçok eylemde ve gösteride Şelale, oluşturulmak istenen yapay mimariye karşı çıkmıştır. Koza Bey'in başlattığı “Öz mimarimiz yok mu?” şeklindeki itiraz eylemlerinde çakma bir Beyaz Saray yapılmasına şiddetle karşı çıkan DDH üyeleri ile birlikte o da boy göstermiştir. Başkan'ın nefret oklarını böylece üzerine çeken Şelale, bazı olaylardan şüphelense de Yamaç kadar tehlikenin farkında değildir. Arı Kuşu Hulki'nin onun hakkında Yamaç'a verdiği raporda itiraz edebilecek bir bireyin nasıl göz hapsine alındığı açıkça görülmektedir. “*Hocam, bundan sonra telefonlarını dinletip kızı gözlem altına alabiliriz. Takipçi de çıkarabiliriz. Arkadaşları üzerinde sözünü dinletir bir etkisi var, bunu fark ettim.*” (ÇYİ, 143) İnsan özellikleri ile ilgili yapılan araştırmalarda teknoloji ve maddi kaynaklar hiçbir şeyden kaçınılmadan harcanmaktadır. DDH üyelerini ve bu oluşumu, yok etmek için her türlü imkânı Yamaç ve arkadaşlarının emrine amade eden Başkan, kendi iktidarının önündeki tehlikeleri büyümeden yok etme amacındadır. Bunun için Yamaç onların arasına karışacak, halası ve Şelale yoluyla bu topluluk hakkında derin bilgi sahibi olacaktır. “*Yamaç'ın işi ilk önce bu çocuklarla iletişim kurabilmek, aylık programlarını öğrenmek ve*

yayınlarını okumak olmalıdır. Sloganlarını, eylemlerini, karakterlerini, aile yapılarını, köklerini, sosyal durumlarını... Onun işi dosya tutmak olmasa da insan grafikleri dalında yetişmiş bir uzman olarak portreler çizmek, neye boyun eğer, nerde teslim olur, nerede direnir, bütün bunları görebilmektir.” (ÇYİ, 74) Programını bu şekilde belirleyen Yamaç, vicdanı ile kariyeri arasında gelgitler yaşamaktadır. Grup üyelerinin isteklerinin farkında olmasına rağmen Yamaç’ın Başkan’ı ezip geçemeyişi ve onun gücüne boyun eğmek zorunda olması işlerini daha da çıkmaza sürüklemektedir. “Bu çocuklar başka bir düzeni, belki yaptıkları olumlu işlerle yerleştirmek istiyorlar. Oysaki yerleşik düzenin üstüne evler, yolları köprüler yapılmış, anlaşmalar imzalanmıştır; birilerinin kazanmasını sağlamak, birilerini her zaman yoksul bırakmak için tertiplenmiştir düzen.” (ÇYİ, 75) Grup ile ilgili çalışmalarını sürdüren Yamaç’ın vicdanının onu rahat bırakmadığı açıktır.

Son Ada romanında dikkat çeken ütopyik unsurlardan biri de çocuksuzluktur. Çocuk yenilik, canlılık ve neslin devamı demektir. Toplum ve devletin geleceği açısından genç nesillerin olması önemlidir. Ütopyalarda nüfus kontrol altındadır ve sınırlı sayıda tutulur. Hedef sınırlı sayıdaki insan topluluğunun belli bir alanda mutluluğunu sağlamaktır. Çocuk ait olduğu toplum yapısı hakkında bilgi verir. Korunma, iş gücü ve savunma için genç bir neslin varlığı artı bir değerdir. Savaşacak bireylerin olması için özellikle erkek çocuk sayısının artması gerekmektedir. Ancak adada bu durumun tersi yaşanmaktadır. Adada bakkalın oğlu dışında çocuk yoktur. Başkalarının haklarına saldırmayı düşünmeyen ada halkının savunma için orduya da ihtiyaçları yoktur. Tamamen kendi dünyalarına dalmış olan bu insanların çocuk sahibi olmak gibi bir istekleri de göze çarpmaz. Çocuk yenilik ve canlılığı da beraberinde getireceği için oturmuş toplum düzeninin değişmesi adadakilerin işine gelmez. Başkan ve eşi adaya gelirken yanlarında bir kız bir de erkek torunlarını getirirler. Adadaki bu üç çocuk birbirlerine tamamen zıt yaratılışdadırlar. Başkan’ın torunları onun kuralları çerçevesinde yetişmişlerdir. Soğuk ve uzak davranışları ile Başkan’ın küçük kopyaları gibidirler. Anlatıcı adadaki çocuksuz yaşamı şu cümleleri ile anlatır: “Evet, adamızı tanıtırken size söylemeyi unuttuğum- kim bilir daha böyle kaç şey var- konulardan biri de adada çocuk olmadığıdır. Okul çağında çocukları olan aileler bu adada yaşayamazlardı zaten.” (SA, 24) Bakkalın oğlu ise doğuştan engelli ve sadece adadakilerin ihtiyaçlarını temin etmekle görevlidir. Bunun dışında fonksiyonu olmayan bu çocuk aslında adadaki kötü gidişatı durduracak kişidir. Dilsiz, kambur, durgun zekâlı bu çocuk, Başkan’ın torunları gelmeden önce adadaki tek çocuktur. Başkaldırmayı düşünmeyen, kendisine verilene razı olup hakkını arama çabası içine giremeyen bu çocuk Başkan’ın adamları tarafından sebepsiz yere dövülür. Bürokrasi ile halk arasındaki uçurumu ve halka yapılan haksızlıkların sembolü olan bakkalın oğlu, dilsiz olduğundan uğradığı saldırıyı anlatma şansını da doğuştan kaybetmiştir

Çocuk ya da genç nesile karşı mesafeli bir duruş sergileyen Başkan’ın söylemelerine Çokum’un romanında da şahit olmaktayız. Özellikle genç neslin fikirlerinden korkan Başkan, bir anlamda değişimden, iktidarının sona ermesinden korkmaktadır. Onun ele geçirmeye çalıştığı kesim daha çok orta yaşta olup ihtiyaçları artan maddiyat olarak geçimleri zorlaşan tabakadır. Çünkü onları ele geçirmek ve söz dinletmek daha kolay olacaktır. Ancak genç neslin isteklerini karşılamak demek kendi iktidarına gölge düşürmek demektir. “Bizim için gerekli olan ve bizim hükmedeceğimiz ve bize uysallıkla yaşayacak olanlar gençlerle yaşlılar arasındaki orta kuşaktır. Onlar yani ortadakiler, burjuva, dahasını dahasını isteyenler, ihtiyaçları

artanlar....” (ÇYİ, 67) Genç bir tabaka ile iletişime geçmektense orta yaş kuşağı elinde tutup gücüne güç katmak Başkan için daha makul bir yol görünmektedir. Yönetimi ve en üst makamları elinde tutarak yeryüzünü ele geçirmeyi temel amacı haline getiren Başkan, için orta yaş grubu kolay kandırılacak tabakadır.

Distopyalarda yönetimin başında bulunanlar, toplum üzerinde kontrol mekanizmaları kurarak bireyleri nüfuz altına alırlar. Bireylerin istekleri ve ihtiyaçları göz ardı edilerek iktidar sahiplerinin planları uygulamaya konur. Son Ada romanında yeşil tünele benzeyen *serin yol* olarak tarif edilen ormanlık alan adadakilerin çok sevdiği bir yerdir. Başkan’ın müdahale ettiği ilk yer burasıdır. Başkan’ın emriyle adadaki ağaçlar budanır. Ada halkının tepkisini hiçe sayan Başkan ormanlık alanı “yeşil bir duvara” dönüştürür. Yapılan değişiklikler, beyin yıkama ve etkili bir propaganda ile adadakilere kabul ettirilir. Böylece yeni düzenlerin kendileri için en ideal yaşamı sunacağı fikrine insanlar inandırılır. Başkan’ın yaptığı konuşmalarla insanları psikolojik bir kontrol altına aldığı görülür: *“Bakın değerli komşularım, dedi. Siz belki uzun yıllardır burada yaşadığınız için gözünün önünde olup biten bazı düzensizliklere, kargaşaya, intizamsızlığa alışmışsınız. Her şeyi başıboş, kendi haline bırakmışsınız. Oysa insan toplumları böyle yaşayamaz. Hem kendine hem oturduğu yere çekidüzen vermek medeniyetin icabıdır... Bundan böyle o yoldan gelip geçerken, iki yanınızdaki muntazam, insan eli değmiş, park ve bahçe geleneklerine göre düzenlenmiş, budanmış, ferahlamış ağaçları göreceksiniz ve adanızla bir kez daha gurur duyacaksınız.”*(SA, s.38- 39) Ağaçların budanması mülksüzlük kavramını da ortadan kaldırır. Özel mülkiyetin olmadığı zenginliklerin ortak olduğu bu toplumlarda böylece ekonomik ilişkiler de kontrol altına alınmış olur.

Adada demokrasi söylemleri altında bir komite kurulur ve sözde bir seçim yapılır. Aslında başkan olacak kişi baştan bellidir. Ada halkı yıllarca siyasetten ve bürokratik sıkıntılardan uzak yaşamıştır. Başkan’ın komiteye ada halkını da katarak seçim yaptırması aslında demokrasinin gereğinden değil kendi gücünü ispat etme kararlılığından kaynaklanır.

Çok Yapraklı İlişkiler romanında Yamaç’ın etrafındakiler olduğu kadar kendisi de Başkan’ın kötülüklerinden payını alır. Yamaç’ın en yakın arkadaşı ve aynı zamanda asistanı Arı Kuşu Hulki, öldürülür. İntihar etti şeklinde yalan haberler çıkartılır. Bunun yanında Yamaç’ı takip ettirip dövdürten de yine Başkan’ın kendisidir. İsteklerini güç ve tehditle yapmaya alışkın olan Başkan, etrafındakilere en iyi yolun ve yöntemin kendi iktidarındaki yönetim olduğunu kabul ettirmekte zorluk çekmez. Bütün bunları kıyasladığımızda güç sahibi iki roman karakterinin insanları ele geçirmek için her türlü zorbalığa başvurdukları görülmektedir. İnsanların kendisini olduğu kadar onların çevresini de gözetim altında tutarak hayatlarına müdahil olan bu güç sahibi iki insan, acımasızlık ve bencillik yönleri ile de benzemektedirler. Öldürdükleri insanların arkasından yaptıkları açıklamalar onların bu duruma ne kadar alışkın olduklarını açıkça göstermektedir. Yakınlarının ölümü ile ilgili araştırma yapabilme özgürlüğü elinden alınan Yamaç’a engel olan Başkan bu ölümleri soğukkanlılıkla değerlendirip konunun üstünü kapatmaya çalışmıştır. *“Yamaç bu ölümle ilgili ayrıntıları bilmemekle birlikte, profesörün ölümünün olağan bir kazadan kaynaklanmadığı konusunda bazı bilgilere sahipti. Ancak bu bilgileri daha geniş bir zeminde değerlendirebilmek için yeterli hak ve özgürlüğü yoktu. Orada kal denilmişti kendisine. O konuda Başkan Bey’in söylediği sözü unutamamıştı. Bazı ölümler*

akla, cesarete, merhamete rağmen önlenemez.” (ÇYİ, 78) Akla, merhamete rağmen işlenen bu cinayetlerin sahibi korkutucu ve zalim yüzünü her an hissettirmektedir.

Livaneli, kişi adlarını kişilikleri ile paralellik gösterecek şekilde vermiştir. Anlatıcı, sevgilisine Lara ismini verir. Kocasından şiddet gören bu kadın, eşinden boşanmak isterse öldürüleceğini bilir. Her gün fiziksel şiddete maruz kalan Lara, kocasına izini kaybettirerek anlatıcıyla beraber adaya yerleşir. Yazar aslında ütöpik eserlerde pek hoş karşılanmayan boşanma olayını şiddet olayına dayandırarak zorlaştırmıştır. “Utopia’da evliliğe saygı esastır. Çiftlerin mümkün olduğunca boşanmamaları sağlanır. Utopia’da ancak ölüm son verir evliliğe.” (More, 1992: 138) Geçmişlerini silmek ve yeni kimlikleriyle hayata tutunmak isteyen bu iki âşık beraber yaşamaya başlar. Anlatıcı ona adanın en güzel “koy”unun adını verir. Yeni bir başlangıç, taze bir uğur anlamındaki Lara, aynı zamanda ölüm ve sessizlik anlamını da taşır. Sır tutamadığı için ya da dilini tutamadığı için dili kesilen ve ölümlle cezalandırılan su perisi anlamına da gelen bu isim kahramanın hayatıyla da bazı benzerlikler taşır. Anlatıcının tüm kötülükleri arkasında bırakarak sığındığı bu aşk, yeni bir başlangıcı müjdelere onlara. En sıkıntılı zamanlarında kendisini Lara’nın yanında bulan anlatıcı için o sessiz, sakin bir dünyadır. Başkan’ın yaptığı katliamlar karşısında susmayan ve sürekli bir şeyler yapma çabasında olan Lara, anlatıcının tüm uyarılarına karşı sessiz kalmaz ve en sonunda Başkan’ın adamları tarafından tutuklanarak sevdiğinden koparılır. Kendisinden bir daha haber alınmaz. Ölüm ve sessizliğin sembolü olarak romanda yer alır.

Sevinç Çokum, daha önceki romanlarında da bireylerin yaşamı ve özellikleri ile bağlantılı olan isimleri kullanması ile dikkat çekmektedir. Aynı şekilde son romanında da isimler, roman kahramanlarının kişilikleri ile yakından alakalı isimlerdir. İsimler ve mekânlar bu anlamda ilgi çekicidir. “Yamaç Yener; İnsan Bilimleri Fakültesi Bilinç Çağı İnsan Grafiklerinden mezun ve doçentliğe hazırlanıyor. Sistemin öğretici dışlıları arasında kendini sorgulama erdemini şimdilik kaybetmemiş bir genç insan. Başkan Bey, namı diğer Matkap... Çocukken dayısının marangoz çırağı, aynı zamanda bir Matematik dehası...” (İnan, 2013) görüldüğü gibi Yamaç Yener, adına yaraşır bir şekilde Başkan’ın kurduğu bu acımasız düzeni yenecek aynı zamanda onun bütün oyunlarını ortaya çıkaracak kişi olacaktır. Yamaç Yener’in ünü dünya çapında yayılmış olan eniştesi Profesör Koza Bey, bilgin, çalışkan ve aktif biri olarak dikkat çeker. Şelale, Yamaç’ın hayallerini süsleyen, ona huzur, ferahlık vaat eden sevgilidir. Zor, inatçı ve mücadeleci kişiliği hep ön plandadır. Koza Bey’in en değerli öğrencisidir. Hare ise Yamaç’ın hayatında sadece cinsel bir obje olarak yer almaktadır.

Savaş konusunda Son Ada’da yaşayanlar pasiftirler. Kimsenin topraklarına saldırmayan bu halk, sadece haksızlık durumunda veya ülkelerinin güvenliği tehlikeye girdiği durumlarda savaşmayı kabul eder. Ancak Son Ada’daki halk tehditlerle martı savaşına zorlanır. Başkan’ın tehditlerinden ürken halk, ellerinde silahlarla martı avına çıkar, martılara ve onların yumurtalarına zarar verir.

“Bugün bütün komşularımız buraya sizin önerinizi reddetmeye geldi ama şimdi fikir değiştirmeye başladıklarını görüyorum. Çünkü onları evlerinden barakalarından atmakla tehdit ettiniz sonra da zenginlik vaat ederek yüreklerine umut tohumları serptiniz. Bu başarıdan dolayı sizi kutluyorum

**İKTİDAR MÜCADELELERİ VE İNSAN HAYATINA MÜDAHALELERİ BAKIMINDAN
İKİ BAŞKAN KARAKTERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

ama adada oturan sade bir kişi olarak sormak istiyorum. Martılara hangi yöntemle kaçıracaksınız?

Başkan alaycı bir edayla, kaçırmaktan söz eden kim? dedi. İmha edeceğiz.”
(SA, s.75)

Martı, cesur, becerikli ve zeki bir hayvandır. Beslenme, barınma ve yuva yapma gibi faaliyetlerinde toplumcu bir özellik gösterirler. Bütün faaliyetlerini grup olarak sürdüren martılar birbirine kenetlenmiş halk kitleleri olarak değerlendirilebilir. İktidar sahipleri için birer tehlike oluşturan bu unsur, yok edilmeye veya zayıf düşürülmeye çalışılır. “Düşmanımın düşmanı benim dostum” sloganıyla hareket eden ütopyalılar, düşmanı yıldırma için moral bozucu faaliyetlere başvururlar. “Ütopyalılar savaş durumunda oldukları devleti zayıflatmak için her şeyi yaparlar. Bunlardan biri de, komşularını bu devlete karşı kışkırtmaktır. Bunda başarı elde edemezlerse, düşmanlarına komşu olan ulusları onlara karşı kışkırtırlar.” (More, 1992: 144) Düşman olarak kabul edilen martıların karşısına tilkiler çıkarılır. Tilkilerle mücadele için ilaçla zehirlenme yöntemine başvurulurken çoğalan yılanlara karşı ise adaya leylekler getirilmeye çalışılır. “*Martılarla mücadelede yepyeni bir taktik denenmeliydi. Savaşın birinci kuralı, düşmanın karşısına başka düşman güçleri çıkarmak ve onları birbirine kırdırmaktı.*” (SA, 128) Böylece insan hayatından sonra doğal hayata da müdahale en üst düzeyde gerçekleşir.

Ütopya toplumlarında eşitlik her alanda söz konusudur. Oturulan evler ve insanların giydikleri hep birbirine benzerdir. Topluma başkanlık eden iktidarın da halkla aynı şartlarda yaşadığı görülür. Ancak Son Ada romanında Başkan, en başından beri eviyle, giyimiyle ve yaşamı ile adadakilerden farklı bir tarz benimsemiştir. “*İçinde yaşadığı koşullar ve iklim insanları değiştiriyor. Adada geçen onca yıldan sonra kravat, ceket gibi giysiler bizi boğar olmuştuk. Zamanla hiç fark etmeden tropik adaların yerlileri gibi giyinmeye başlamıştık. Bu yüzden Başkan’a ne kadar acayip görüldüğümüzü tahmin etsek bile, onun giysilerinin gevşeyip sarkmış gıdısının altında sıkı sıkı bağlanmış olduğu kravatının bizde yarattığı dehşet duygusuna engel olamıyorduk.*” (SA, 23) Ütopik kurgularda yöneticiler dâhil herkes eşittir. Bu durum Thomas More tarafından şu şekilde açıklanır: “Başkan yaşayışı ve giyinişi ile normal halktan ayrılmaz. Halkla iç içe onlar gibi yaşar. Kılık bakımından Başkan bile öteki yurttaşlardan ayırt edilemez. Ne süslü püslü bir kaftanı, ne de tacı macı vardır. Onu öteki ütopyalılardan ayıran tek şey, önünde yürüyen bir adamın, elinde bir küçük başak taşımasıdır.” (More, 1992: 140) Ütopyada halka liderlik eden kimsenin bir başak taşıması geleneği aslında tarıma da verilen önemin bir göstergesidir. Ancak Son Ada’da Başkan’ın elinde bir başak değil bir baston vardır. “*...elinde şık bir baston vardı. Arkasından, eşi olduğunu tahmin ettiğimiz beyaz giysili yaşlı bir hanım ile iki çocuk indi.*” (SA, 23) Demir yumruk bir yönetimle halkı idare etmeye çalışan bu despot adamın katılığının bir göstergesi de başak yerine baston taşımasıdır.

Çokum, ise Başkan’ı betimlerken orta parmağındaki yüzüğe dikkat çeker. Son Ada romanında Başkan’ın zalimliğinin simgesi bastonken Çok Yapraklı İlişkiler romanında ise buna paralel olarak Babil kralı Nebukanezar’ın kabartmalı resminin bulunduğu yüzük ön plana çıkarılır. Nebukanezar, unuttuğu rüyasını kendisine hatırlatamadıkları için adamlarını öldürten zalim bir kraldır. Bu özelliği dışında da Başkan ile pek çok benzerlik taşıyan bu kralın sureti

zalimliğin simgesi olarak Başkan'ın parmağında durmaktadır. Bastondan sonra zalim kral kabartmalı yüzük de dikkat çekicidir.

Adayı korumak için herhangi bir güvenlik görevlisi ve polisin olmaması dikkat çekicidir. Ada uzakta olduğu için zaten saldırılara karşı doğal bir korumaya alınmış gibidir. Herhangi bir olumsuzluğun yaşandığı durumlarda dış dünyada var olan görevlilere başvurulur. Adada hapishanenin bulunmaması da ütopyalarda bulunan başka bir özelliğe işaret eder. Ana vatandan tamamen farklı bir yapıda olan adaya güvenlik birimlerinin girmesi ve hapishane kavramı da yine Başkan'ın uygulamalarıyla ortaya çıkar.

“Adamlar bu noktada silahlarını çıkardılar ve bu emre karşı geleni tutuklama yetkimiz var, dediler.

Yazar acı acı güldü: Bu adada hapishane bile yok!

Hele bir kaşı koymayı deneyin var mı yok mu görürsünüz. (SA, 95)

Biz devletin güvenlik birimlerine bağlıyız ve bu ada da ülkemizin bir parçası. Burada yasanın uygulanmasından biz sorumluyuz. Derhal dağılın, yoksa...” (SA, 95)

Hapis ve gözaltına alınma gibi olaylar Çokum'un romanında da Başkan'ın direktifleri ile gerçekleşir. Şelale ve Koza Bey'in gözaltına alınma süreci Başkan tarafından yakından takip edilerek gözdağı verilmeye çalışılır.

Ütopik özellik taşıyan birçok romanda kötü gidişata karşı okuyucu uyarılmaya çalışılır. Ancak kötü gidişin durdurulması için herhangi bir önerme ya da önlem sunulmazken Livaneli ve Çokum, okuyucularına ileriki süreçte olabilecek tehlikeleri sezdirmenin yanında aynı zamanda farklı düşüncelerin ortaya konması, eleştirebilme gücünü gösterebilmek ve cesaret ile bazı sorunların üstesinden gelinebileceğinin altını çizerek. Son Ada'da bakkalın oğlunun kötü gidişatı durdurması ve Çok Yapraklı İlişkiler romanında Yamaç'ın Başkan'ı durdurması karanlıkların arasından bir umut güneşinin doğuşunu müjdelir. Her iki yazar da düşünce özgürlüğü ve cesaretin bir araya geldiği yerde bireyin kimsenin iradesine mahkûm olmayacağını duyururlar okuyucularına.

SONUÇ

Zülfü Livaneli'nin Son Ada romanın kurgusu incelendiğinde karşımıza anti-ütopya denilen yapı çıkmaktadır. Alegorik unsurlarla oluşturulan bu eserde insanlar için eşit, adaletli ve hoşgörülü bir dünya çizilmiştir. Ancak adaya gelen darbeci bir başkanın iktidarını devam ettirmek amacıyla yaptıkları adayı cehenneme çevirir. Ütopyalarda görülen birçok özelliğin bu romanda da işlendiği görülür. Savaş, barış, doğaya müdahale, aşk ve eşitliğin işlendiği bu romanda giderek yaklaşan tehlike ve insanların içine girdikleri çıkmaz irdelenir. Yanlış yönetimlerin yol açtığı telafi edilemez despot uygulamalar alegorik bir dille eleştirilmektedir. İnsan hayatına müdahale ve teknolojinin insan hayatını saldırıya açık hale getirmesi, iktidar sahiplerinin isteklerine hizmet eder duruma gelmesi, eleştirilerin odak noktasını oluşturmaktadır.

**İKTİDAR MÜCADELELERİ VE İNSAN HAYATINA MÜDAHALELERİ BAKIMINDAN
İKİ BAŞKAN KARAKTERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Sevinç Çokum'un Çok Yapraklı İlişkiler romanında ise neredeyse her gün karşılaştığımız, ilişki kurduğumuz, konuştuğumuz birçok insanın kabuğunu açtıkça içinde ne kadar çok farklı kişiliği aynı anda barındırdıklarını görebilmekteyiz. Kendi gücünü ve iktidarını tehlikede görenlerin nasıl zalimleşip üzerlerinde taşıdıkları elbiseden sıyrılıp bir ego saltanat kaftanına nasıl büründükleri açıkça görülmektedir. Herkesi ve her yeri ele geçirebileceklerini düşünenlerin insan düşüncesini ve özgürlüğünü yok ederek bir yerlerde tutunma çabasının sonunda insanların farkındalık kazanması ile birlikte dev bir isyan dalgasının oluştuğu görülmektedir. Kendi elleri ile kurdukları düzenin kendilerine mezar olması incelediğimiz her iki romanda da zalim ve diktatör yöneticilerin sonunu oluşturmaktadır. Bunun yanında uyguladıkları yöntemler, getirdikleri düzenler, benmerkezci uygulamalar, bir zaman sonra hayatı çekilmez duruma getirdiğinden itiraz ve isyan etmeye meyilli bireylerin de harekete geçme konusundaki istek ve kararlılıklarını tetiklemektedir. İki romanda dikkatimizi çeken ortak uygulamalar vardır. Başkan olarak adlandırılan her iki kişinin de teknolojiyi çok aktif bir şekilde kullandığı, insanlara ait özel alanlarda bile dinleme ve izleme mekanizmaları kurdukları görülmektedir. Bunun yanı sıra doğaya müdahalede sınır tanımayan bu kişiler, kendi menfaatleri söz konusu olduğunda her türlü uygulamayı yürürlüğe koymakta kendilerini en üst düzeyde yetkili olarak görmektedirler. Aynı zamanda kendi uygulamalarının yalnızca toplumun iyiliği için olduğu fikri bireylere aşılana çalışılır. Ancak birçok diktatör yöneticinin olduğu gibi her iki romanın kahramanlarının sonu da yine kendi düzenlerinin tersine dönmesi ile olmuştur. Kendi sonlarını hazırlayan bu kişiler, başka hayatlara nasıl zalimce kastetmişlerse kendi silahları ile kendi sonlarını da hazırlamışlardır. Son Ada romanında dövülen ve hor görülen bakkalın oğlu, Başkan'ın hayatına son verirken Çok Yapraklı İlişkiler romanında ise Yamaç Yener, tarafından bütün oyunları ortaya çıkarılan Başkan, masum insanların hayatını söndürürken kullandığı harponini hıptı ile intihar eder. Baskıcı ve otoriter rejimler böylece yıkılırken düşünce ve insan özgürlüğünün asla engellenemeyeceği ve ortadan kaldırılamayacağı gerçeği de bir kez daha anlaşılmış olur.

KAYNAKÇA

- AKYÜZ, E, (2013). "İktidarca Yoğrulmuş İnsanlar Alemi", Star Kitap (Star Gazetesi Eki).
- BAŞARAN, T, (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Bilimkurgu Sinemasında Distopik Sistemler ve Kontrol Mekanizmaları, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BAYRAK, Ö, (2013). Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Mekân ve Algı, Kesit Yayınları, İstanbul.
- BEZEL, N,(2000). Yeryüzü Cennetleri Kurmak (Ütopyalarda), Güldiken Yayınları, İstanbul.
- COŞKUN, Sezai,(2009). "Sevinç Çokum'un Romanlarında Kültürel Meseleler ve Milli Kültür Unsurları", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 21, s. 281-299.
- ÇOKUM, S, (2013). Çok Yapraklı İlişkiler, Kapı Yayınları. İstanbul.
- DAĞ, N, (2012). Sevinç Çokum'un Romanlarında Sosyal Yapı, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.

- ERDOĞAN, F. Ö, (2013).“Politik Bir Duruşu Olan Bir Roman: Çok Yapraklı İlişkiler”Türk Edebiyatı / Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, S.481, s. 30-34.
- GÖKTÜRK, A, (1997). İngiliz Yazınında Ada Kavramı, Yapı Kredi Yay. İstanbul.
- İNAN, Z,(2013). “Kahramanlarının En Doğal Halleri Sahtelikleri!”,
<http://www.dunyabizim.com/?aType=haber&ArticleID=1345212>.10.2013 tarihinde erişildi.
- LİVANELİ, Ö. Z, (2012). Son Ada, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- MORE, T, (1992). Utopia,(Çev., S. Eyüboğlu, M. Urgan, V. Günyol) Cem Yay. İstanbul.
- ÖZDEL, G, (2012). “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliđ ve Panoptikon İle “İktidarın Gözü” Göstergeleri”, The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication -TOJDAC January 2012 Volume 2 Issue 1